

Posztmodern folklór

A Balassák

Kezdetben a Balassák Bogarasban laktak, réges-régen pedig Kékkő (Modrý Kameň) volt a fellegváruk.

„Már szintén az idő vala kinyílásban”:

a Balassák kékkői várában fennmaradt levéltár bőven szolgál iratokkal és a tatárjárás előtti oklevelekkel is. A Balassák származását a meglévő levéltári adatok szerint 1224-ig szakadatlan láncolatban követni lehet.

Az írások I. Detréig vezetnek vissza. Az egyik első oklevél szerint Detre 1229-ben II. Endre magyar királytól földet kap Borsodban. Az irat szerint Detre „Procurator de Zolum”, de egyszersmind „Comes” (főispán) is.

Egyes történetírók szerint zólyomi főispán, sőt vannak, akik nádorként említik. Detrének négy fia volt: Mikó, Péter, Miklós és II. Detre.

A Balassa család birtokai: Sztraczin, Zahora (Nógrád vármegye), Cserne, Detrekő (Borsod vármegye). A későbbi birtokok: Esztergály, Busa, Ludán, Halászi, Gyarmat, Kékkő (Nógrád vármegye), Aba (Hont vármegye), Újfalu, Palugya (Liptó). A család érdekeltségébe tartozott még: Hídvég, Kricsóvár, Deregély, Szolna, Illés, Mankó, Galábócs, Szklabonya, Pribelyi, Léva, Csábrág, Szitnya, Munkács, Tasnád, Szatmár, Nagybánya, Diód, Látha, Sárospatak, Lipótújvár, Ozdin.

Híresebb Balassák:

I. Ferenc (szörényi bán, a mohácsi csatában halt meg),

I. Imre (erdélyi vajda),

VI. János (honti főispán, királyi ajtónálló),

I. Bálint (vitész, költő, lásd összes verseit),

I. András (királyi főkomornok mester),

I. Pál (püspök),

VIII. Ferenc (gróf, bán),

II. Bálint (gróf),

II. Pál (gróf, Gömör vármegye főispánja),

I. Ádám (császári-királyi kamarás).

Rajtuk kívül számos feleség, özvegy, apáca, királyi főajtónálló, esztergomi kanonok, prépost, harcos, lócsiszár található a családfán.

FENYVESI OTTÓ (1954) költő, író, képzőművész. A Balaton északi partján, Lovason él. Legutóbbi kötetei: *Paloznak overdrive* (Scolar, 2021), *Mély vizek, magas hegyek* (Művészetek Háza, 2022).

A leghíresebb Balassa: Bálint, aki 1554. október 20-án született Zólyom várában. Ősei állandó és tántoríthatatlan harcosok voltak a törökök elleni küzdelemben. Apja, Balassa János, a bécsi udvar szolgálatában állt, előbb Szolnok várkapitányaként, majd bányavárosok főkapitányaként szervezte a harcot. Hűtlenség miatt 1569-ben, Dobó Istvánnal, Eger hős várkapitányával együtt perbe fogták és bebörtönözték. 1572-ben felmentették a vádak alól, és Bálint fiával részt vettek a pozsonyi koronázó ünnepségen. Bálint már fiatal korában megismerkedett a kor humanista műveltségével. Tanítója Bornemissza Péter volt. Balassi névvel a magyar líra első nagy tehetsége. Kalandos életútja 1594 májusában, Esztergomban, a törökök ellen vívott csatában ér véget.

A fekete bárány Balassa: József 1774-ben menekült nejével, Kolop Petronellával és 9 éves fiával, Istvánnal az Alföldre Caraffa gróf elől. Kitagadták a családjából, mert nem nemes származású nőtt vett feleségül. Egyesek szerint Petronella egy felvidéki katonatiszt leánya volt.

Más elbeszélések szerint József beleszeretett egy jobbágyleányba, s mivel családja nem akart beleegyezni a házasságba, felcsapott juhásznak, elvándorolt Bácskába, Csantavérre.

Tény, hogy a csantavéri plébánia 1782-től vezetett születési anyakönyvében számtalan Balassa születését anyakönyvezték. 1799. január 6-án a következő bejegyzés található:

„Újszülött: Gáspár. Apa: Balassa József. Anya: Kolop Petronella.”

A Délvidéken nemcsak Csantavéren él nagyszámú Balassa, hanem Péterrévén (Pecellón) is.

A Balassákat *A Tiszai korona-kerület telepítéstörténete* (III. kötet, 1992) is emlegeti. *A Bácsország* (Vajdasági honismereti szemle) 2004/29. számában olvasható Balassa Rudolf tanulmánya *Kutatásaim a Balassa-ősök után és a pecsétnyomó titka* címmel.

A folyóiratban nyolc tábla található, amelyeken Balassa Józseftől végigkövethető a bácskai Balassák összes leszármazottja. A VIII. tábla többek között tartalmazza Péter dédapám, Gellért nagyapám (1901–1973), édesanyám, Balassa Piroska (1928–2010), valamint zárójelben édesapám, Fenyvesi Mihály (1929–1986) nevét.

Mindez tintával írva vagy az oklevelekben. Itt vannak a dobozban, időrendbe szedve, ki is adjusztálva, aláhúzogatva, lábjegyzetelve.

Háborúk, cselszövéssek, párbajok, száműzetés lengyel földre, világfájdalmak, bonyodalmak, tragikomédiák, házasságok, egy erdélyi asszony keze, szerelmek, Júlia, Célia.

„Jelentem versben mesémet,

de elrejttem értelmemet;

Kérem édes szeretőmet,

Fejtse meg nekem ezeket:”

Balassa Gellért és családja Bogarasban vészelté át a második világháborút, és a partizán „felszabadítást”, a magyarok lemészárlását, majd telket és földet kaptak Mohol-Gunarasban. Istennek hála, ezután nagyon nagy baj már nem történhetett velük.

Bogarasban

Sokféle az ember, Uram.
Túl sok az identitás.
Erős és gyenge jellemű, okos és ostoba.
Félkegyelmű és bogaras lángelme?
Az emberek egész nap összevissza beszélnek,
és nem akarják megérteni egymást.
Így megy ez, és így is fog menni,
amíg a világ világ.

A falu felett

A falu felett vadászgép suhan,
a Bara partján sok a szúnyog,
a vizek tündérét bezárták egy pincébe.
Egymásnak verseket suddognak a fák.

A templom

Uram, a templom ősi falán rajzok
vannak szent emberekről és tetteikről.
Szent emberek, akik belefeledkeztek a teremtés örömébe.
A templom oszlopaihoz szorítom fülem.
Teleítették magukat csenddel,
imákkal, énekekkel, zsoltárokkal.
Hunyorgom a félhomályban.
Rászorítom a fülem.
Meg kell tanulni hallgatni,
hallani kell olyan dolgokat,
amiket más nem hall.

Abból a kútból kijutni

Vizet húzok a kútból.
Falusi, ásott kút.
Legalább tíz méter mély.
Vizet húzok, friss, földmély illatú vizet,
abból a gunarasi kútból, melybe Fenyvesi Sándor
nagyapám szerelmi bánatában beleugrott,
miután három napig nem ment haza.
A Nagyvölgyben beleszerelmesedett a kocsmárosnéba.
Elmulatta a búza árát, de boldogságával egyedül maradt.
Nagy bújá közepette hazajött, és beugrott a kútba.
Nem tudott úszni, azt remélte majd belefulladás.
Errefelé, Közép-Bácskában, nehéz megtanulni úszni:
nincs folyó, csak térdig érő bara meg kopolya.
Nagyapámat a Deák szomszédék húzták ki,
nem fulladt a kút vizébe.

Nekünk gyerekeknek a kút felé
nem volt szabad menni, belenézni meg pláne!
Mert ott laktak a tündérek és boszorkányok.
De titokban azért mindent láttunk,
és gyorsabban vert a szívünk,
ha vizet kellett húzni abból a kútból.

Még ma is érzem a föld mélyének illatát,
és sejteni vélem a kút mélyén rejtőző
különös titkokat.

A Nagyvölgy

A modern kori történelem első elnéptelenedett települése
a Bácskában. 2015-ben hagyta el utolsó lakosa.
Eltűnt, mint az erő, a bizonyosság, a hit, a tekintély,
a férfiasság és a megváltozhatatlanság boldogsága.

Erzsébet

Ő volt a nagyanyám, a falubelieknek: Örzse néni.
Deák vezetéknévvel anyakönyvezték Moholon.
Délutánonként kint ült a ház előtt,
várta a szomszédokat vagy az unokákat.
Egész életében tyúkokat kopasztott,

a kiskacsáknak csalánt tépett,
tehenet fejt, túrójt sajtolt,
kukoricát kapált és morzsolt,
kakaspörköltet főzött.
Kertet művelt, a lehullott gyümölcsökből
pálinkát főzött. Még halála előtt is.
Kilencvenhárom évig élt, megcáfolva azt a tézist,
hogy azok élnek legtovább,
akik nem csinálnak egész életükben semmit.
Sokat imádkozott, búcsúba járt.
A kakastökét nem szerette,
mindig akkurátusan apróra szeletelte,
és odaadta a macskáknak.

Szöktetés

A Fenyvesi és a Balassa család Mohol-Gunarasban,
az Ady Endréről elnevezett utcában lakott.
Egy ház volt közöttük, a Toldiaké.
Feloldhatatlan ellentét feszült a Fenyvesik és a Balassák között.
Ennek a titoknak nyitjára máig nem sikerült rájönnöm.
Csak az tudom, hárman voltak azok a Balassa-lányok.
Szép és szorgalmas ivadékok. Jó volt rájuk nézni.
Ötvenhárom ősz végén anyámat apám elszöktette.
Kint húzták meg magukat a szülénél,
a faluszélén, az iskola mögött.
Sándor nagyapám soha nem bocsájtotta meg apámnak,
hogy egy Balassa lánnyal fűzte össze az életét.
Engem, a szerelemgyereket, mogorván szemlélgetett,
barna szemében nagy-nagy szomorúság lakott,
párban és hűségben a boldogsággal.
De ez régen volt. Persze nem elég régen, hogy elfelejtsem.
Sándor nagyapám egyszer befogta lovait a szekérbe,
maga mellé ültetett bennünket, kiskamaszokat,
Pétert és engem, és elindultunk a bosztánba,
a nagy fekete dinnyék közé.
Mileševo felé, a dinnyeföldre.
Talán eszébe jutott, hogy gyerekkorában
errefelé, egyszer herét kaszált,
és kiszakadt a hasfala. Sérvét többször összevarrták,
de a nehéz munkától újra és újra szétszakadt a cérna.
Sérvkötője volt. Reggelente visszatúrte
a helyére, amit kellett, és elindult dolgozni.

Fejemben ez a mozdulat később, Fehér Ferenc, bácskai költő, a *Féltón* című versének soraival nőtt össze:

„Úgy hordom itt már napok óta a tájat,
mint bensejét a felhasított állat.”

Nagyapa némán, felhasított hassal szemlélte,
ahogy egy árva nyárvégi napsugár eltéved,
és elpityeredik a dinnyeföldön.

És nem felejtetem a lényegét sem:
azt a nagyapámmal eltöltött dörmögő,
jóízű csöndöt a dinnyeföldön.

Torokgyík

Azt sem feledhetem, ahogy apám
biciklivel rohan velem Mileševo felé.
Pár éves lehettem: három vagy négy?
Lázban égve ültem a bicikli kisülésében, és sírtam.
És ma is látom, ahogy megcsillan
Popádity doktor tűjének hegyén egy csepp valami.
És belém szúrja, és nagyon fájt az a valami.
De életben maradtam.
Legyőztem a baktériumokat, a diftériát.

A temető

A temető északi, huzatos részében, ahova
alig süt a nap, ott vannak a picike gyereksírok.
Ott fekszenek a kicsik.
Velük a torokgyík végzett, egy latin nevű fertőző
baktérium: a *corynebacterium diphtheriae*.
A diftéria, a torokpenész, a légutakat támadja meg.
Régen legtöbbször halált okozott.
Ott fáznak, remegnek a kicsik,
a temető északi, huzatos részében.
A torokgyíkosok visszavárják az élőket,
visszavárják a tőlük elvett jövőt.
Sírjukat senki se váltja meg,
de a mi jószívű plébánosunk rendelete alapján
évszázadokig nem háborgathatók.
Uram, olykor gyereksírás hangzik onnan.
Jusztika, a falu egyik vénkisasszonya
gyakran hallja őket.